

kutató útirajz-irodalom olvasói számára Polixéna könnyed, érzelemdús, impressziókból összeálló mozaik-képe nem is számíthatott tartós érdeklődésre: ez a közönség nem kapta meg tőle azt a remélt hasznot, amit megtalálhatott Bölöni Farkas, Szemere, Gorove és a többiek művében. Csaknem 150 évvel az első megjelenés után így, jelentőségéhez mérten, talán nevezhetjük e művet minden további elemzés nélkül – egyszerűen *bájosnak*.

Seres V. József

Vallomások Zalka Mátéről. Összeállította Natalja Zalka. Fordította Simándi Júlia. Bp. 1981. Kossuth K. 285 l.

„A legenda tündöklő fényében nagyon gyakran eltűnnek a reális vonalak” – figyelmeztet Leonyid Pervomajszkij ukrán költő Zalka Mátéről írt emlékezésében. A személye körül szövődött legenda valóban arra ítélte Zalkát, az oroszországi polgárháború, az „aranyvonat” hőstét, a Vörös Zászló-rend kitüntetését, a későbbi Lukács tábornokot, hogy az emberi sorstól függetlenül örök mosollyal jelenjék meg az utókor előtt, ahogyan a borítón néz vissza az olvasóra, s a legendát csak táplálták a barátok, egykori harcostársak többségükben évfordulókra, ünnepi emlékeztetésekre szánt – s a kötetbe összegyűjtött – írásai.

Amennyit nyert a legendákból a hős, a jó barát, ugyanannyit veszített az ember s még többet az író, aki ebben a beállításban szürke kezdőként áll előttünk, aki inkább mások irodalmi pályájának egyenetlenségében tűnik ki. A szeretet és barátság túlaradása szemmel láthatóan nem zavarja Natalja Zalkát a kötet összeállítóját, mint ahogyan az sem, hogy a Spanyolországba induló Lukács tábornokot is egyszerre ketten búcsúztatják: Szavva Golovanyivszkij a vasúti pályaudvaron, Borisz Lavrenyov pedig a repülőter bejáratánál. Vagy másként mondja el Lukács halálának körülményeit P. Batov, és megint másként egyébként az ővele folytatott kórházi beszélgetésre hivatkozva az egykori segédtiszt, Aljosa Ejszner.

A magyar barátokat és visszaemlékezőket Hidas Antal képviseli, aki érdekes, színes történeteket mesél el a Zalkával való találkozásairól. Pedig a magyarok számát is minden nehézség nélkül lehetett volna növelni, például a magyar kiadás függelékeként. Cseresnyés Sándor, Dávid Ferenc [Bajomi Lázár Endre] – aki egyébként „felelős” azért, hogy hihetővé tette a Lukács Pál

életrajzot a magyar újságolvasók számára – vagy Gábor György és Candell Victor, akik Amerikából tettek látogatást magyar munkások küldöttségével Zalkánál, s juttattak el hozzá arany emléklappal ellátott magyar betűs írógépet, mind sokat tudtak volna hozzáadni Zalka arculatának sokszínűvé tételéhez. Vagy a külföldiek, közöttük elsősorban Ernest Hemingway, aki valahányszor Spanyolországban járt a polgárháború idején, mindig a 12. Brigádnál az írók nemzetközi gyűlékezetében érezte otthon magát, s hívta Lukácsot egy soha meg nem valósult irodalmi versengésre. Vagy Gustav Regler, az egykori politikai megbízott, aki a *The Great Crusade*-ban állított marandó emléket néhai parancsnokának. A kötethez egyébként Hemingway írt meghatódott hangú előszót.

Befejezésként csak egyetlen irodalmi vonatkozású apróságot. Natalja Zalka említi, hogy apja mindig magyarul írt, majd saját maga fordította műveit orosz nyelvre. Ha ez így van, és nincs okunk kételkedni benne – s ezt látszik megerősíteni a fentebb említett írógépet története – akkor semmi sem akadályozhatja meg, hogy az irodalomtörténetírás felfedezze Zalka *Túl a kódon* című regényét mint eredeti, magyar nyelven írt művet, és mint figyelemre méltó dokumentumát egy változásokat hordozó történelmi korszaknak.

Kovács József

Lichtmann Tamás: Pap Károly. Bp. 1979. Akadémiai Kiadó. 201 l.

Ez a könyv az első monografikus célzatú, az egész életművet áttekintő írás Pap Károlyról. Lichtmann Tamás szándéka egy irodalomtörténeti adósság törlesztéséhez való hozzájárulás; a II. világháború alatt „elpusztult nemzedék életművének feldolgozása és megfelelő értékelése” aktuális feladata irodalomtörténetírásunknak, ehhez „kíván hozzájárulni ez a könyv is” úgy, hogy Pap Károly életművét „eszmei, gondolati, valamint társadalmi aspektusból” mutatja be (5. l.). Tehát a szerző tudatosan szűkíti le megközelítési szempontját az *életmű és a konkrét társadalmi tett* vizsgálatára, s ha helyenként a mű belső világára, ábrázolási módszerére, valamint jelentésszintjeire utal is, következetes próbál maradni célkitűzéséhez.

Az életművet – az életrajz fontosabb tényei- nek ismertetése után – a megjelent művek sorrendjében s műfaji csoportosításban tárgyalja.

alási rendszere igen jelentős, gondolatgazdag –, csak néha kifejtett, igazolt: kijelenti Pap Károly lelki alkotának rokonságát Jézussal, Dosztojevskijel, Don Quijotéval; a művek világirodalmi, filozófiai korrespondenciáiról is tesz említést, a magyar irodalomhoz viszont már kevésbé kapcsolja azokat; több avantgarde irányzatra is alludál (impresszionizmus, expresszionizmus, szecesszió, szürrealizmus) kontrasztba állítva ezeket a kívánt „realizmussal”.

Egy *hármás viszonyrendszer* adja a könyv feszültségét; az, hogy a *Zsidó sebek és bűnök* című „vitairat” gondolataihoz, tehát a Pap Károly megfogalmazta cselekvéshez, valamint a monográfia szerzője szerinti ideális társadalmi tethöz viszonyítottak a művek. Tehát az ebben a rendszerben létező *mű*, a *vitairat* és a szükséges *társadalmi tett* közti korrelációk alapján méretik meg a mű. Ez a meghatározó értékelési szempontrendszer, ez a művek megítélésének alapja. S az ebbe a kapcsolatrendszerbe helyezés által minősítheti hatástalannak, anakronisztikusnak a monográfia az író erkölcsi alapkategóriáit: a bűnt, a szenvedést, a megváltást, a szeretetet, s a nekik adekvát tettet.

Emellett azonban „irodalmibb” megközelítési lehetőségeket is kihasznál Lichtmann Tamás. Pap Károly alkotói módszerére azt tartja jellemzőnek, hogy „az élet átélte eseményei nem szolgáltatottak közvetlenül anyagot műveihez”, az általa megélt élményt „teljesen magába olvasztotta, elsüllyesztette... tudata mélyére, és onnan csak az élmény gondolati magva, az eszme került vissza a felszínre, egészen másféle, sokszor soha meg nem élt élményekkel körítve, társítva”. (14. l.) Három stációt különít el az író műveiben az intellektualizáltság foka szerint: az önvalomásos lírai kisepeikát, a parabolikus epikát és az eszmei lényegű mitikus világgépet, az irracionális filozófiát; ez három írói korszakának is megfeleltethető.

Pap Károly a *novellaforma* mestere volt. A könyv két alapvető típust különít el bennük, a határozottabb társadalomrajzot hordozó „portrét” és az „önéletrajzi elbeszélést”, később ezt kiegészíti a bibliai példázattal, a költői, lírai parabolával, a lélektani jellegű portréval, de csoportosítja az író kisepeikáját tematikusan, valamint a párhuzamos szerkesztés és az átképzés előadasmód szerint is. A novellákkal kapcsolatos sok, igazolásra, kifejtésre váró fogalom, az érzékeny, gazdag szempontrendszer szinte kívánja egy új, Pap Károly novellaművészetét bemutató könyv megírását.

Regényelemzéseinek egyik erénye, hogy vizsgálódásai köréből nem hagyja ki az összehasonlítást: párba-ellentétbe állítja a hősoket, keresi a cselekményvezetés, az időtechnika azonos és eltérő jellemzőit a három regényben. Különösen az *Azarel* elemzése tanulságos az időkezelésről, a jelentésrétegekről, a mítoszról, az irónia jelentőségéről írottak miatt.

A *színpadi művek* ökonomikus tárgyalása zárja a könyvet. Fontos gondolati tett annak fölismerése, hogy Pap Károly – főleg a *Batsébában*, de a *Mózesben* is – visszatér az „ószövetségi kegyetlenség” (192. l.) eszméjéhez, a szeretettel szemben a „harc prófétáját” ábrázolja erőteljesebben, s ily módon két erényt, a tudatosságot és az erőt. (193. l.)

Lichtmann Tamás eleget tett kitűzött céljának: a társadalmi tett nézőpontjából végigtekintett Pap Károly életművén, s ítélet alá vette azt; egységes, de egyfajta megközelítési szempontja nem zárja ki, sőt szinte kihívja a portré differenciáltabbá tételét, az oeuvre több nézőpontból való értelmezését; ezek közül első helyre kívánkozna egy olyan kísérlet, amely az író szövegeinek szerződését, főleg a még nem eléggé körüljárt novellák földolgozását tűzné ki célul.

Kovács Kristóf András